

בס"ד, ט"ז אדר התשפ"ו

מנחות נ"ג – מנחה דווקא מצה, אגדתות רבי פרידא ואברהם אבינו, ואופן החמצת המנחה

שאלות:

1. האם חלה רבוכה שחלטו אותה במים רותחים, היא חמץ?

מנחה דווקא מצה

- אחרי **שרבי אמי** ענה ל**רבי פרידא** שהפסוק "מִצֹּת תֵּאֱכַל" קובע שכל המנחות יהיו מצה, **רבי פרידא** אמר לו שהוא לא חיפש את המקור למצווה עצמה, אלא מאיפה לומדים שדין המצה הוא "לעכב" (שאם הביאו חמץ המנחה פסולה).
- **רבי אמי** ענה מהפסוק "לא תֵּאֶפֶה חֶמֶץ" – מכיוון שהתורה חזרה על האיסור פעם שנייה, זה בא ללמד שהדבר מעכב.
- הגמרא מביאה שלוש קושיות של אמוראים על ההבנה של הפסוק הזה:
 - **רב חסדא הקשה:** אולי הכוונה בפסוק "לא תֵּאֶפֶה חֶמֶץ" היא שאסור לאפות חמץ גמור, אבל "שיאור" יהיה מותר?
 - "שיאור" הכוונה לבצק שהתחיל להחמיץ אבל לא החמיץ לגמרי. **רבי מאיר ורבי יהודה** נחלקו במסכת פסחים, לדעת **רבי מאיר** זה קורה בשלב מוקדם ("משהכסיפו פניו" – כשהבצק נהיה חיוור), ולדעת **רבי יהודה** זה קורה בשלב יותר מאוחר ("כקרני חגבים" – כשמופיעים סדקים בבצק). מה **שרבי מאיר** קורא לו "שיאור", לדעת **רבי יהודה** הוא עדיין מצה גמורה, ומה **שרבי יהודה** קורא לו "שיאור", לדעת **רבי מאיר** הוא כבר חמץ גמור. על שיאור לא חייבים כרת בפסח. אבל רק לדעת **רבי מאיר** לוקים עליו ולכן הוא נחשב חמץ.
 - הגמרא מסיקה ש**רב חסדא** לא הקשה לפי דעת **רבי מאיר** ששיאור נחשב חמץ. אלא רק לפי שיטת **רבי יהודה**, ששיאור כקרני חגבים הוא לא חמץ ולא מצה, וגם לא לוקים עליו. ואז אולי הפסוק בא לאסור חמץ ולהתיר שיאור ואין לנו הוכחה שהמנחות חייבות להיות דווקא מצה.
 - **רב נחמן בר יצחק הקשה:** שאולי הפסוק לא בא לומר שחייבים מצה, אלא הוא בא לאסור חמץ אבל להתיר "חלוט"? שזה בצק שנתנו אותו במים רותחים; הגמרא במסכת יבמות אומרת שהוא לא חמץ אבל גם לא יוצאים בו ידי חובת מצה.
 - הגמרא מנסה לתרץ שמנחות שבאות "רבוכה" (שהן חלוט ברותחים) כתוב בהן במפורש בתורה שהן באות רבוכה.
- אבל **רב נחמן בר יצחק** השיב שאולי הכוונה בפסוק היא שאפשר להביא או רבוכה או מצה, אבל זה לא חובה להביא דווקא מצה.
- רבינא הקשה: אולי הפסוק "לא תֵּאֶפֶה חֶמֶץ" בא רק להטיל איסור "לאו" על האדם שאופה, אבל המנחה עצמה לא תיפסל בדיעבד? ושוב אין לנו פסוק לעכב.

- לכן בסוף הגמרא מביאה ברייתא שלומדת מהפסוק "מִצָּה תִּהְיֶה". המילה "תִּהְיֶה" מלמדת שהכתוב קבע את זה כחובה גמורה שמעכבת.
- **רבי פרידא** שאל את **רבי אמי** שאלה נוספת: מה המקור לדין במשנה בדף נ"ה, שצריך ללוש את המנחות במים פושרים ולשמור אותן שלא יחמיצו? האם לומדים את זה מהפסוק של פסח "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצּוֹת"?
 - **רבי אמי** ענה שלא צריך ללמוד מפסח, כי יש פסוק במנחות עצמן: "מִצָּה תִּהְיֶה". ולומדים מהמילה "תִּהְיֶה" שני דברים:
 - לומדים את המילה כאילו כתוב "תִּתְּחִי" – שצריך לשמור על הבצק "חי" ובמצבו הנוכחי כמצה ולא לתת לו להחמיץ.
 - וגם לומדים את מה שלמדנו שהדין הזה של מצה מעכב, כי לא כתוב "מצה היא" אלא "תִּהְיֶה".

2. מוטי מרגיש שבגלל שאבא שלו רב הוא לא צריך ללמוד, האם נכון לסמוך על זכות אבות?

אגדות רבי פרידא ורבי עזרא

- בגלל שהזכרנו את **רבי פרידא**, הגמרא מביאה עוד דברים שקשורים אליו.
- חכמים אמרו ל**רבי פרידא** **שרבי עזרא**, **בן בנו של רבי אבטולס**, שהוא דור עשירי ל**רבי אלעזר בן עזריה** שהוא עצמו דור עשירי ל**עזרא הסופר**, עומד בפתח ומבקש להיכנס. **רבי פרידא** תהה למה הם מפרטים כל כך הרבה את הייחוס שלו, ואמר:
 - אם הוא בן תורה ("בר אוריין") – זה הגון. אם הוא גם בן תורה וגם מיוחס ("בר אבהן") – זה הגון מאד. אבל אם הוא רק מיוחס ולא בן תורה – "אש תאכל אותו", כי המעלה של אבותיו רק מקטרגת עליו שהוא לא הולך בדרכם.
- אחרי שחכמים העידו שהוא בן תורה, **רבי פרידא** נתן לו להיכנס. הוא ראה **שרבי עזרא** היה מצטער (רש"י), ולכן פתח בדרשה של אגדה ליישב את דעתו.
- הוא דרש את הפסוק בתהלים: "אִמְרַתְּ לַד', ד' אֶתָּה, טוֹבְתִי בֶל עֲלִיךְ". כנסת ישראל אמרה לפני הקדוש ברוך הוא: "ד' אֶתָּה", והיא ביקשה שיחזיק לה טובה על כך שהיא מייחדת את שמו בעולם. ענה לה הקדוש ברוך הוא: "טוֹבְתִי בֶל עֲלִיךְ" – איני מחזיק לך טובה על כך, אלא לאברהם, יצחק ויעקב שהודיעוני תחילה בעולם. כפי שנאמר בפסוק הבא: "לְקַדְוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וְאֲדִירֵי כָל חֶפְצֵי בָם" – והכוונה היא לשלושת האבות.
- כיון ששמע **רבי עזרא** את המילה "אֲדִיר", נחה דעתו והוא הביא סדרת דרשות אסוציאטיבית באותו מבנה:
 - יבוא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים: יבוא אדיר (הקדוש ברוך הוא, שנאמר עליו "אֲדִיר בְּמָרוֹם ד'"), ויפרע לאדירים (ישראל, שנאמר עליהם "וְאֲדִירֵי כָל חֶפְצֵי בָם"), מאדירים (המצרים, שנאמר עליהם "צִלְלוּ כַעֲפֹרֶת בְּמִים אֲדִירִים"), באדירים (המים, שנאמר עליהם "מְקוֹלוֹת מִים רַבִּים אֲדִירִים").
 - יבוא ידיד בן ידיד, ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד, ויתכפרו בו ידידים: יבוא ידיד (שלמה המלך, שנקרא "יְדִידִיָּה") בן ידיד (אברהם אבינו, שנאמר עליו בירמיה "מָה

לְיָדֵי בְּיָתִי" – והגמרא תבאר שזה אברהם אבינו בהמשך), ויבנה ידיד (בית המקדש, שנאמר עליו "מה יְדִידוֹת מְשַׁכְּנוֹתֶיךָ") לַיָּדִיד (הקדוש ברוך הוא, שנאמר "אֲשִׁירָה נָא לַיָּדִיד") בחלקו של ידיד (בנימין, שנאמר עליו "לְבָנִימָן אָמַר יָדִיד ד"), ויתכפרו בו ידידים (ישראל, שנאמר עליהם "נִתְתִּי אֶת יְדִדוֹת נַפְשֵׁי בְּכַף אֲבִיָּה").

- יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים: יבוא טוב (משה רבינו, שנאמר עליו "וַתֵּרָא אֵתוֹ כִּי טוֹב הוּא") ויקבל טוב (התורה, שנאמר עליה "כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם") מטוב (הקדוש ברוך הוא, שנאמר עליו "טוֹב ד' לְכָל") לטובים (ישראל, שנאמר עליהם "הִיטִיבָה ד' לְטוֹבִים").
- יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זו: יבוא זה (משה, שנאמר עליו "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ") ויקבל זאת (התורה, שנאמר עליה "זֹאת הַתּוֹרָה") מזה (הקדוש ברוך הוא, שנאמר עליו "זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהִי") לעם זו (ישראל, שנאמר עליהם "עַם זֶה קָנִיתִי").

3. האם חורבן בית ראשון הוא בגלל חטא המרגלים?

אגדתות הפסוקים מירמיהו

- מתוך שהוזכר הפסוק בירמיהו "מֶה לַיָּדִידִי בְּיָתִי", **רבי יצחק** דורש את הפסוקים האלה בירמיהו, שבשעה שחרב בית המקדש, מצא הקדוש ברוך הוא את אברהם אבינו עומד בתוך המקדש. ושאל אותו: "מֶה לַיָּדִידִי בְּיָתִי?" אברהם ענה שבא בגלל הצרות של בניו.
- אברהם ניסה ללמד סנגוריה על עם ישראל כדי למנוע את החורבן והגלות: שמא הם חטאו רק בשוגג? שמא רק המיעוט חטא? והזכיר את זכות ברית המילה.
- הקדוש ברוך הוא אמר: שרובם חטאו ובמידה וביטלו את מצוות המילה והעבירו אותה מהם.
- אברהם שאל למה לא להמתין להם שיחזרו בתשובה. הקדוש ברוך הוא ענה: כשהם עושים רע הם שמחים בזה ולא חוזרים בתשובה. הכל נדרש על הפסוקים שם.
- אברהם בכה ודאג שמא אין להם תקנה לעולם. יצאה בת קול ואמרה: "זֵית רַעַן יִפֶּה פְּרִי תֵּאֵר קָרָא ד' שְׁמַךְ". והגמרא מביאה כמה הסברים למה נמשלו ישראל לזית:
 - כמו שהזית אחריתו בסופו (הוא מוציא פירות רק אחרי זמן רב וכולם מבשילים יחד), ככה ישראל יראו את פריים ותקנתם בסוף הדרך.
 - **רבי יהושע בן לוי**: כמו שעלי הזית לא נושרים לעולם, לא בקיץ ולא בחורף, ככה לישראל אין בטילה עולמית, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.
 - **רבי יוחנן**: כמו שהזית מוציא את השמן שלו רק אחרי שכותשים ומרסקים אותו, ככה ישראל לא חוזרים למוטב אלא על ידי ייסורים.
- **רבי חנינא בר פפא** דורש את הפסוק בהמשך: "לְקוֹל הַמּוֹלָה גְדוֹלָה הֵצִית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְלִיּוֹתֶיהָ". הוא מסביר שמדובר על המילים ("לקול מליהן") של המרגלים, שדיברו כביכול כנגד הקדוש ברוך הוא ואמרו "כִּי חִזַּק הוּא מִמֶּנּוּ" – כאילו אפילו בעל הבית (הקדוש ברוך הוא) לא יכול להוציא את כליו משם. בגלל החטא הזה נשברו ענפי ישראל ("רעו דליותיו").
- **רבי חייא ברבי חנינא** חולק על הפירוש הקודם ואומר ש"המולה" זה לא מלשון מילה (דיבור), אלא מלשון חמולה או חמלה (מהרש"א). הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם: שמעתי את קול תפילתך וריחמתי עליהם. לכן, במקום שכל אחת מארבע המלכויות תשעבד אותם

זמן ארוך מאוד, הוא הקל את העונש וקבע שהשיעבודים יהיו בבת אחת או יתקצרו לזמן מועט יותר.

4. איך מודדים עשרון סולת למנחה?

אופן החמצת המנחות

המשנה הביאה מחלוקת איך מחמיצים את המנחות שצריכות להיות חמץ (תודה ושתי הלחם): **רבי מאיר** אמר: שהכהן מוציא מעט בצק מתוך העשרון של המנחה עצמה), נותן לו להחמיץ מאליו, ואז מחמיץ עם הבצק הזה את שאר המנחה. **ורבי יהודה** אמר: שזה לא "שאור" חזק מספיק בצורה הזו. אלא צריך להביא שאור חזק מהבית, לשים בתוך כלי המדידה (העשרון) ואז למלא סולת.

- חכמים הקשו על **רבי יהודה** שהמנחה תהיה חסרה או יתרה. **רב חסדא** מסביר: כי אם בצק השאור עבה (עם מעט מים) הוא תופס פחות נפח מאשר קמח רגיל, ואז יכנס יותר סולת בעשרון ("יתירה"). ואם הבצק רך (עם הרבה מים) הוא תופס נפח גדול יותר, ואז יכנס פחות סולת בעשרון ("חסירה").
- הגמרא מקשה מה זה משנה נמדוד עשרון ביחד עם השאור כמה שיוצא, אבל **רבה ורב יוסף** אומרים שצריך לשער את המידה לפי כמות ה**קמח** המקורית שהייתה כסולת יבשה.
- הגמרא שואלת למה לא לעשות שילוב בין הדעות, לקחת קמת סולת מהעשרון המדוד, להחמיץ אותה בחוץ חזק כמו שצריך, בחום או בעיסה אחרת מחומצת, ואז להחזיר? הגמרא עונה שזו גזירה של חכמים, שמא יבואו להביא שאור מהבית שאינו חלק מהעשרון המקודש, ובכך יוסיפו על המידה הנדרשת.